

มรवास กับ อุดมคติของโพธิสัตว์

— ๑๕ —

๑ พฤษภาคม ๒๕๑๓

สำหรับพวกเรา ล่วงมาถึงเวลา ๔.๔๕ น. แล้ว.
ในวันนี้จะไข่พุดกันถึงเรื่อง **มรवास กับ อุดมคติของ
โพธิสัตว์**. ถ้าสังเกตดูจะเห็นได้ว่า เราพูดแต่เรื่องมรवास
เกี่ยวกับมรวาสกคอกันเรื่อยมา จนกระทั่งถึงวันนี้ ซึ่งเป็น
เรื่องอุดมคติของโพธิสัตว์. มีความหมายสำคัญอยู่ที่ตรงคำว่า
“โพธิสัตว์”.

คนบางคนอาจจะยังไม่ทราบด้วยซ้ำไปว่า โพธิสัตว์นั้นเป็นพระ หรือ
เป็นพรวัส. เรื่องนี้มันก็ยากอยู่เหมือนกัน ; เพราะว่าพวกหนึ่งก็มักจะได้อิน
อย่างหนึ่ง แล้วมีหลายพวกด้วยกัน บางพวกก็เพ็งจะประคิษฐ์หลักเกณฑ์
หรือเรื่องราวเกี่ยวกับโพธิสัตว์ขึ้นมาใหม่ เพราะฉะนั้นจึงมีความหมายต่างกัน.
แต่ถึงอย่างไรก็ ในที่สุดควรจะทราบว่ โพธิสัตว์นั้นเป็นได้ทั้งบรรพชิต และ
ทั้งมรวัส ; แล้วส่วนใหญ่ก็เป็นมรวัส. ยิ่งในฝ่ายเถรวาทเรานี้ด้วยแล้ว

๒๕๕

ก็สกดทิ้งไปจนถึงกับว่า เป็นสัตว์ไตรจัน ; อย่างชาติภพเรื่องดังดังทุ, โพรสัตว์เป็นพญาวานร อย่างนี้เป็นต้น ; แล้วก็เป็นทั้งแต่สัตว์ไตรจัน เป็นปลาในน้ำขึ้นมาที่เตียว จนถึงสัตว์บก สัตว์ฟ้า กระทั่งถึงคน ถึงรุกขเทวดา.

ทีนี้เรามาศึกษาถึงคำ ๆ นี้คือคำว่า “โพรสัตว์” : คำว่า โพรสัตว์ ประกอบขึ้นด้วยคำ ๒ คำ คือ “โพร” คำหนึ่ง และ “สัตว์” คำหนึ่ง. โพรนี้หมายถึงความรู้ หรือความตรัสรู้ ซึ่งถึงถึงเรื่องสูงสุด ; สัตว์ก็คือสัตว์นั่นเอง. คำว่าโพรสัตว์นี้เราอาจจะถอดรูปสมาสคำนี้ออกไปให้หลายอย่าง ตามแบบของภาษาบาลี. คำสมาสนี้เราอาจจะถือเอาความหมายของมันได้ทุกอย่าง ตามที่มันอำนวยให้ถอดรูปออกไปอย่างไร. คำสมาสคำนี้อย่างน้อยก็จะถอดรูปความออกมาได้สัก ๓ อย่างคือ :— โพรสัตว์ แปลว่าสัตว์เพื่อโพร, หรือสัตว์มีโพร, แล้วก็สัตว์ที่ใช้โพร. เพื่อโพร มีโพร ใช้โพร อย่างน้อยก็ได้ ๓ อย่าง อย่างนี้.

สัตว์เพื่อโพร ก็หมายความว่า สัตว์นั้นจะเป็นพระพุทธรเจ้า กำลังพยายามเพื่อให้ได้โพร. **สัตว์มีโพร** ก็หมายความว่า มีโพร มีปัญญา มีอะไรอยู่พอสมควร ถือว่าเต็มรูปของความหมาย ของคำว่าโพรสัตว์ที่มีโพร. **สัตว์ที่ใช้โพร** ก็หมายความว่า เขาใช้สติปัญญาหันทำหน้าที่การงานเพื่อตน หรือเพื่อผู้อื่น ; มันเนื่องกันเกี่ยวกับคำว่าโพรสัตว์นี้ คือทำประโยชน์เพื่อตน และผู้อื่น. แม้ว่า จะแปลว่าสัตว์ที่พยายามเพื่อโพร บางอย่างก็เพื่อตนก่อน เพื่อตนตรัสรู้ก่อนแล้วยังมุ่งหมายจะช่วยผู้อื่น. ทีนี้สัตว์มีโพรไว้ทำไม? ก็มีไว้ช่วยตน หรือผู้อื่นพร้อม ๆ กันไป. สัตว์ใช้โพร ก็ถึงถึงประโยชน์ผู้อื่นมากกว่า. นี่แหละ คำว่า **โพรสัตว์** เมื่อดูตามรูปศัพท์ตามหลักของภาษา มีความหมายได้อย่างน้อยก็ ๓ ความหมาย. อย่างนี้ เรียกว่าโดยนิตินัย. ทีนี้ตามที่เป็นอย่างจริงหรือว่าโดยพฤตินัย ถ้าเราจะรวมเรื่องราวออกมาทั้งหมด ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน

ก็มีความมุ่งหมายในการกระทำต่าง ๆ กันอยู่ พอที่จะแบ่งได้เป็น ๓ พวกอีกเหมือนกัน.

ความหมายแรกกำลังพยายามเพื่อความเป็นพุทธะ; นี่คือฝ่ายเถรวาทเรา, ให้ความหมายของคำว่า โพธิสัตว์ นี้ เป็นว่า พยายามเพื่อจะเป็นพระพุทธเจ้า, ชาดกต่าง ๆ ๕๐๐ กว่าเรื่องนั้นก็มีความหมายอย่างนั้นทั้งนั้น คือสัตว์บ้าง คนบ้าง รุกขเทวดาบ้าง ที่กำลังฝึกฝนอบรมตนอยู่ ให้เต็มเปี่ยมด้วยคุณธรรม เพื่อจะเป็นพระพุทธเจ้า. หรือว่าผู้ที่จะเป็นพระพุทธเจ้านั้น กำลังฝึกเป็นสัตว์เถรวาทจนเป็นมนุษย์ เป็นรุกขเทวดาอะไรก็ได้ แล้วแต่จะพูด. จนกระทั่งชั่วโม่งสุดท้ายที่จะเป็นพระพุทธเจ้า ที่คันโพธิ์. ยังมีพระพุทธภาษิตเรียกพระองค์เองว่า "ก่อนแต่การตรัสรู้ ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่" มีพระพุทธภาษิตเล่าเรื่องของพระองค์เอง. คุณจะทำอันใดให้หลาย ๆ เรื่อง จากหนังสือ พุทธประวัติจากพระโอษฐ์. ในหนังสือพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ได้ยกเอามาไว้หลายเรื่อง มีถ้อยคำที่พระพุทธเจ้าทรงถึงพระองค์เองว่า *ก่อนแต่การตรัสรู้ ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่* แล้วก็อยู่ที่นั่น ๆ ได้ทำอะไรอย่างนั้น ๆ. นี่เป็นคติของฝ่ายเถรวาท คือฝ่ายใต้, ใต้แม่น้ำพุทธศาสนาในประเทศไทย หนา ลังกา มีความเชื่ออย่างนี้.

ส่วนพวกมหายานเขาไม่เห็นอย่างที่เราแล้วเป็นสำคัญ; เขาให้ความหมายของโพธิสัตว์ไป ๒ แบบเป็นอย่างน้อย. ที่นี้เราจะติดตามดูว่า มันมีเหตุผล หรือว่ามีความจำเป็นอย่างไร? โพธิสัตว์ฝ่ายมหายานนั้นเขาจะบัญญัติคำไว้ว่า : โพธิสัตว์ คือผู้สนองพระพุทธโองการ นี้ผมบัญญัติเอาเอง; แล้วก็โพธิสัตว์ คือผู้สืบทอดศีลของโพธิสัตว์; นับว่ามีอยู่อีก ๒ ความหมาย; รวมกับของเถรวาทก็ด้วยกันเป็น ๓ ความหมาย.

ความหมายที่ ๒ คือ ความหมายแรกที่เป็นของมหายานนั้น มันมีเรื่องก่อนข้างพิสดาร. คุณก็เคยเห็น หรือว่าเคยได้ยิน สิ่งที่เราเรียกว่า

“อวโลกิเตศวรโพธิสัตว์”. ที่หน้าภูมิก็นมียู่งค์หนึ่ง ที่เสาทางบ่อน้ำนั้นก็มียู่งค์หนึ่ง เขาเรียกว่า อวโลกิเตศวรโพธิสัตว์. โพธิสัตว์บางประเภทก็มีหลายองค์ เขาจัดให้ประจำพระพุทธรูปองค์หนึ่ง ๆ; ทำหน้าที่สนองพระพุทธรูปประสงค์ของพระพุทธรูปองค์นั้น ๆ. นี่เป็นเรื่องราวของพวกมหายาน เลยมีเรื่องพิศดารออกไปถึงว่า พระพุทธรูปเจ้านั้นมีหลายระดับ : พระพุทธรูปที่เป็นต้นตอแห่งพระพุทธรูปทั้งหลาย, แล้วก็พระพุทธรูปที่เกิดขึ้นมาจากฉานของพระพุทธรูปเจ้านั้น มีอีกหลายองค์, พระพุทธรูปที่มาจากอยู่ในรูปของมนุษย์ธรรมกายสามัญนี้ ก็มีอีกระดับหนึ่ง ชุดหนึ่ง มากมายหลายองค์, รวมกันแล้วหลายร้อยหลายพัน.

พระพุทธรูปที่เกิดขึ้นจากฉานของอภิปุทธเจ้านั้น มียู่งค์หนึ่งที่เรียกว่า “อมิตาภะพุทธเจ้า” แล้วก็พระโพธิสัตว์ประจำพระองค์ก็มีตามพระพุทธรูปก็คือ อวโลกิเตศวร นี้. สมัยหนึ่งนับถือกันมากทั้งในประเทศอินเดีย และในประเทศที่พระพุทธศาสนาอย่างมหายานแผ่ไปถึง จนมีรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรนี้เกิดขึ้นทั่วไป หลายๆ ขนาด ขนาดใหญ่ประจำวิหาร ขนาดเล็กประจำบ้านเรือน อยู่บนหลัง. ในประเทศไทยเราที่พบมาก องค์ที่สวยงามที่สุด ก็พบที่วัดพระธาตุที่ไชยา คือองค์ที่วัดมานั้น. อย่ากรูเรื่องก็ไปศึกษาทางโบราณคดีอีกส่วนหนึ่งต่างหากก็แล้วกัน; แต่เราจะพูดกันเท่าที่เกี่ยวกับศาสนา.

ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับทางศาสนาไม่ใช่ทางศิลปะ เข้าใจว่า พวกมหายานตั้งใจที่จะรวบรวมคนให้มาถือศาสนาของคนให้มากที่สุด สมกับคำว่า มหายาน, ก็ยานใหญ่หลวง ใหญ่โต พาคนไปได้มากนี้ ก็หมายความว่า จะต้องพาคนไ้ไปทั่ว. แล้วส่วนมากของคนในโลกนี้เป็นคนโง่ ซึ่ซลาด; แล้วเราจะมัวมาถือแต่เรื่อง อนัตตา สุญญตา อยู่เนี่ยมันจะเข้าใจได้สักกี่คน, และทางฝ่ายศาสนาอื่น

ที่เป็นคู่แข่ง เช่น ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู อย่างนี้ เขามีพระเจ้า คนที่โง่และซื่อเขาก็มองพระเจ้านั้นเป็นที่พึ่ง นับถือ เชื่อ และอ้อนวอน; อย่างนั้นมันก็หมกบึ้งอยู่ในจิตใจของเขา. เพราะฉะนั้นคนก็อยากจะถือศาสนาที่มีพระเจ้าช่วย มากกว่าที่จะใช้สติปัญญาช่วยตัวเอง.

ฝ่ายพวกมหายานก็อยากจะให้มีพระเจ้าในพุทธศาสนาขึ้นมาบ้าง; ก่อนนี้ไม่มี. ที่นี้อยากจะให้มีพระเจ้าจะทำอย่างไร ก็โดยบัญญัติเรื่องที่ว่านี้ คือบัญญัติเรื่องของพระพุทธรูปนี้ ให้ขยายยืดยาวออกไป จนมีอาทิพระพุทธรูปองค์แรก; แล้วก็มีพระพุทธรูปที่เกิดขึ้นจากอำนาจของพระพุทธรูปองค์แรก; แต่สององค์ – แต่ละองค์ มีโพธิสัตว์คอยรับสนองพระพุทธรูปองค์. พระอมิตาภะ พระพุทธรูปที่มีพระโพธิสัตว์องค์นี้เรียกชื่อว่า “อวโลกิเตศวร.” อวโลกิเตศวร เกษตรกรของคำก็เป็น อวโล + กิตะ + อิศวะระ. อิศวะระก็คือ อิศวร เป็นชื่อเหมือนกับพระอิสวรในฝ่ายฮินดูฝ่ายพราหมณ์. ก็แปลว่า เรามีพระอิสวรให้ประชาชนที่โง่และซื่อเขาคิด; แล้วกับบัญญัติให้อวโลกิเตศวรนั้น คอยดูแลโลกมองดูโลกอยู่ด้วยความเมตตา ใครต้องการอะไร ก็ขอได้ อ้อนวอนได้ จากอวโลกิเตศวร ซึ่งเป็นผู้ที่สนองพระพุทธรูปองค์ในการช่วยสัตว์.

ฉะนั้น จึงมีความสำคัญอย่างหนึ่งว่า อวโลกิเตศวรนี้เป็นผู้รับใช้, มีลักษณะเหมือนเป็นผู้รับใช้ของพระพุทธรูปอมิตาภะ; เพราะฉะนั้นที่รูปของอวโลกิเตศวร จึงจะต้องมีพระพุทธรูปที่บริเวณหน้าผาก คือเห็นหน้าผากขึ้นไปตรงเชิงของมงกุฎอยู่อย่างหนึ่งเสมอ อย่างน้อยก็องค์หนึ่ง, อย่างมากก็มีหลาย ๆ องค์ ตรงนั้นบ้าง ตรงนี้บ้าง. นี่ก็แสดงความหมายว่า เป็นผู้รับใช้พระพุทธรูปเจ้าด้วย แล้วก็มีพระพุทธรูปเจ้ารวมอยู่ในรูปอวโลกิเตศวรนี้ด้วย. ฉะนั้นการที่ใครจะไหว้รูปอวโลกิเตศวร มันก็มีความหมายมากออกไป คือไหว้พระพุทธรูปเจ้าด้วย และยัง

ให้อ่าวโลกนี้เขวมนั้นเองด้วย. มันก็เป็นการคืบคั้นขึ้นมา คือชนะได้ ในการที่จะ
จูงประชาชนอันมากมาย ซึ่งเป็นคนขลาดและคนเขลาขึ้นมาได้โดยง่าย.

ศาสนาพุทธอย่างมหายานเขาต่อสู้ศาสนาอื่น ที่เขามีพระเจ้าโดยลักษณะ
อย่างนี้ ดังนั้นอุคมคติของพระโพธิสัตว์นี้ ก็กลายเป็นผู้รับสนองพระพุทธร-
โองการ ในการรักษาศาสนาไว้, แล้วก็ช่วยคนที่ถือศาสนา. พระโพธิสัตว์ใน
ความหมายนี้ คือผู้ที่รักษาศาสนาของพระพุทธเจ้าไว้ แล้วก็ช่วยสัตว์ทั้งหลายที่
นับถือพุทธศาสนา. มันก็แตกต่างจากความหมายเดิมอย่างของเถรวาท ซึ่งมีว่า
โพธิสัตว์คือผู้ที่พยายาม เพื่อที่จะเป็นพระพุทธเจ้า. ความหมายอย่างมหายาน
กลายเป็นว่า มีหน้าที่รับสนองพระพุทธรโองการในการที่จะรักษาศาสนาไว้ช่วยสัตว์
ทั้งหลายต่อไป.

ความหมายที่สาม ซึ่งเป็นของมหายานคล้ายเหมือนกัน ได้แก่
ใครก็ได้ ที่ถือสมถาทนศีลโพธิสัตว์. ศีลโพธิสัตว์ก็มีข้อสำคัญอยู่ข้อเดียวเท่านั้น
คือว่า จะช่วยให้มนุษย์คนสุดท้ายเสียก่อน ที่ตัวเองจะนิพพาน; ถือว่าถ้า
ยังมีคนสุดท้ายเหลืออยู่เพียงคนเดียวก็ตาม เขาจะยังไม่นิพพาน คือยังไม่เข้าสู่
นิพพาน. สมถาทนศีลว่าอย่างนี้ ก็เรียกว่าสมถาทนศีลของโพธิสัตว์. นี่ก็
เป็นอุคมคติเท่านั้น; โดยพฤตินัยแล้วมันทำไม่ได้; เพราะมนุษย์เกิดมา
เรื่อย แล้วโพธิสัตว์จะช่วยจนกระทั่งคนสุดท้าย ก็ต้องวอไปเรื่อย; ก็แปลว่า
จะไม่มีโอกาสเข้านิพพานด้วยซ้ำไป เพราะว่าสัตว์มันเกิดมาเรื่อย. แต่เราอย่าไปถือ
เอาส่วนนั้นเพื่อเป็นข้อคัดค้านกัน ให้เสียเวลาเปล่า ๆ; ให้ถือเอาอุคมคติ
ของผู้ที่จะช่วยผู้อื่นก่อนช่วยตัวเอง ก็เลยสมถาทนศีล ปฏิญญา สาบาน หรือ
อะไรก็แล้วแต่จะเรียก ว่าเราจะช่วยมนุษย์จนกระทั่งคนสุดท้ายจึงจะนิพพาน.

ขอให้ถนัดเรียบเรียงเทียบทั้ง ๓ ความหมายนี้ : **ความหมายที่ ๑** เป็น
อย่างเถรวาท **โพธิสัตว์คือผู้ที่กำลังพยายาม เพื่อจะเป็นพระพุทธเจ้า. ความ**

หมายที่ ๒ เป็นมหายาน **โพธิสัศว** คือผู้รับสนองพระพุทธรประสงค์ ในการ
รักษาศาสนาไว้ก็ดี ในการช่วยเป็นที่พึ่งแก่สัศวก็ดี. **ความหมายที่ ๓** ก็เป็น
ของมหายาน **โพธิสัศวคือผู้ที่สืบทอดศาสนาของโพธิสัศว**. สำหรับการที่แบ่ง
เป็นเถรวาท หรือ มหายานนี้ เราเอาความหมาย หรือหลักส่วนใหญ่ ๆ; ที่จริง
ข้อปลีกย่อยมันก็เหมือนกัน ก็มีอยู่ด้วยกันทั้งสองฝ่าย. การช่วยผู้อื่น หรือการ
ทำตามพระพุทธรประสงค์ มันก็มีอยู่ในฝ่ายเถรวาท แต่เขาไม่พูดมาก ไม่ยกขึ้นมา
เป็นเรื่องใหญ่เหมือนฝ่ายมหายาน....

มหายานบางนิกายจะไม่พูดถึงอะไรหมดเลย จะพูดถึงแค่เรื่องสมทาน
ศีลของโพธิสัศวเท่านั้น. แต่ฝ่ายเถรวาทเราเห็นที่เบ็ดไขว้ ๆ ว่าโพธิสัศวคือผู้
ที่กำลังพยายามเพื่อจะเป็นพระพุทธรเจ้า. ที่นี้ ถ้าถือเอาแค่ความหมายมันก็ไม่
ขัดข้องอะไรกัน แล้วก็กลายเป็นหน้าที่ที่ทุกคนจะต้องทำ และสามารถจะกระทำ
ด้วย. ฉะนั้นฉรวาวาสครองบ้านเรือนอยู่ตามปกตินี้ สามารถจะเป็นโพธิสัศวทั้ง
๓ ความหมาย. บางเวลาเราก็เป็นอยู่แล้ว เป็นโดยวิธีที่ผมนเรียกว่า โอปปาติกะ
หรือโอปปาติกะ คือเมื่อจิตมันเป็นอย่างไร เราก็เกิดเป็นอย่างนั้น. บางเวลาจิต
ของเรามุ่งจะเป็นพระพุทธรเจ้า อริยฐานจะเป็นพระพุทธรเจ้า มันก็กลายเป็น
โพธิสัศวไป. บางเวลาเราก็มุ่งจะรักษาศาสนาของพระพุทธรเจ้าให้คงอยู่ เป็นที่
พึ่งแก่เพื่อนมนุษย์ นั่นก็เท่ากับกลายเป็นโพธิสัศวไป ตามความหมายที่ ๒ นั้น.
แล้วบางเวลาหรือบางคนอาจจะคิดในบางคราวในการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง ใน
การช่วยผู้อื่น ก็กลายเป็นโพธิสัศวน้อย ๆ ไป.

นี่เรียกว่าอดมคคิของโพธิสัศวนั้น ฉรวาวาสสามารถประพฤติได้; แล้ว
ฉรวาวาสอาจจะเป็นโพธิสัศวได้โดยความหมายของโอปปาติกะ คือเรามีหลักว่า คิด
อย่างไรก็เกิดเป็นอย่างนั้น ซึ่งได้พูดกันโดยละเอียดมาแล้วในคราวก่อน ๆ.

ยกตัวอย่าง เช่นว่า คิดอย่างไรรู้ก็เกิดเป็นใจในขณะนั้น, คิดอย่างบันเทิงก็เกิดเป็นบันเทิงในขณะนั้น, ภาระทั้งว่ คิดอย่างสัตว์เครื่องงานก็กลายเป็นสัตว์เครื่องงานไปในขณะนั้น, คิดอย่างเปรตอย่างอสุรกาย ก็กลายเป็นเปรต เป็นอสุรกายในขณะนั้น, เมื่อคิดอย่างโพธิสัตว์ก็กลายเป็นโพธิสัตว์ไปในขณะนั้น ได้เหมือนกัน. หลักเกณฑ์อย่างนี้ไม่ให้โทษ มีแต่ประโยชน์โดยส่วนเดียว; ที่นี้เราก็คพยายามที่จะชี้ให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุดเท่าที่มันจะมากได้; เราก็จะได้รับคำสอนเป็นอย่าง ๆ ไป.

แผ่นดินตรงนี้, แผ่นดินภาคใต้ของประเทศไทยนี้ ก็เคยนับถือพระพุทธศาสนาทั้งอย่างเถรวาท และอย่างมหายาน; แล้วดูตามร่องรอย ชำกโบราณวัตถุ โบราณสถานที่เหลืออยู่แล้ว ก็พูดได้ว่า อย่างมหายานเคยเจริญแพร่หลายมากกว่าชั่วช้าไป. โบราณสถานยังคงปรากฏมีอยู่ ที่นี้ความรู้สึกนึกคิดของประชาชน ที่เนื่องด้วยวัฒนธรรม ก็มีลักษณะของมหายานอยู่ในการที่จะเป็นโพธิสัตว์. เรื่องปรารถนาพุทธภูมิก็เป็นอุดมคติทั้งฝ่ายเถรวาท และฝ่ายมหายาน. การปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในอนาคตนั้น มันเป็นความปรารถนาพร้อมทั้งเถรวาทและมหายาน. เราจะให้เห็นหลักฐานที่ค้นแต่ก่อน ค้นรู้โบราณ หรือขุดหา คายานนั้น จะอธิบายว่า “ขอให้ข้าพเจ้าได้เป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในอนาคตกาลเทอญ” อย่างนี้ก็ยังมีอยู่มาด ตามสมควรช่วยเท่า ๆ. ก่อนจบสมุทสร้อยนี้จะมีคำอธิบายอย่างนี้ “ขอให้ข้าพเจ้าได้เป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในอนาคตกาลเทอญ ด้วยบุญกุศลที่ได้ทำไว้นานาชนิด” กระทั่งลัดออก สมุทสร้อยนี้ก็เป็นอุดมคติของโพธิสัตว์ แล้วคนนั้นก็ก็เป็นฆราวาส ถือว่าศ หรือถึงความปรารถนาไว้ไกลในอนาคต ขอให้เป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง.

ฉะนั้น คำว่า “อุดมคติของโพธิสัตว์” นั้น ถ้าจะสรุปเอาเพียงแต่ความหมายเดียว มันก็คือ ช่วยผู้อื่น – ช่วยผู้อื่น – ช่วยผู้อื่น. ถ้าแยกเป็น

๓ ความหมายก็อย่างที่พูดมาแล้ว; แต่ว่าโดยความหมายใหญ่เพียงความหมายเดียวแล้ว ก็คือ เห็นแก่ผู้อื่น. ฉะนั้นอุดมคติของโพธิสัตว์นี้จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับโลกสมัยปัจจุบันนี้ ซึ่งเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว. เรื่องนี้ควรจะนึกถึงอยู่เสมอว่าเป็น **ภยันตรายร้ายแรงที่สุดของมนุษย์ในสัจจุบันนี้ ก็คือความเห็นแก่ตัว.** คุณไปดูซิ เรื่องการเมืองก็ดี เรื่องเศรษฐกิจก็ดี เรื่องอะไรก็ดี มันสรุปอยู่ที่เรื่องความเห็นแก่ตัวทั้งนั้น. มนุษย์สมัยนี้จึงไปบูชา เทคโนโลยี—เครื่องมือของความเห็นแก่ตัว โดยไม่คำนึงถึงศาสนา หรือพระเจ้า; กวาดพระเจ้ากวาดศาสนาออกไปทั้งหมด.

เด็ก ๆ ไม่ได้ยินคำว่า พระเจ้า คำว่า ศาสนา . เหล่านี้ ได้ยินแต่คำเทคโนโลยีมากขึ้นทุก ๆ สาขา นี่คือนิทธิพลของความเห็นแก่ตัว; ต้องการจะแสวงหาประโยชน์เพื่อตัว เป็นความเขี้ยวช่วยทางวัตถุ ทางเนื้อหนัง ไม่มีขอบเขต. ฉะนั้นมันก็ต้องการที่จะเอามาจากผู้อื่น โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง เอามาเป็นของตัว อย่างไม่มีขอบเขต. มันมีความละโมภถึงขนาดนั้นแล้ว ความกลัวก็มีมาก จึงต้องใช้วิชาเทคโนโลยีในทางป้องกันตัว อย่างไม่มีขอบเขต. มันก็เลยสาละวนกันแต่เรื่องความเห็นแก่ตัวไปทุกแห่งทุกมุม โลกก็เป็นโลกที่ร้อนเป็นไฟมากขึ้นทุกที ๆ ทุกที ๆ เพราะความเห็นแก่ตัว.

ฉะนั้นโดยเนื้อแท้แล้ว โลกต้องการอุดมคติของโพธิสัตว์. ก็คือว่า เลือดเนื้อชีวิตของเราจะได้เพื่อผู้อื่น. ศาสนาคริสต์ยืนโดยเฉพาะคำสอนของพระเยซู นั่น เป็นอุดมคติของโพธิสัตว์อย่างสูงสุด. “ให้รักผู้อื่นยิ่งกว่ารักตัว” “ให้ให้อภัยแก่ผู้ทำอันตรายเรา” นี่เป็นอุดมคติของโพธิสัตว์โดยสมบูรณ์. มีคนบางคนกลืนคริสต์ยืน โดยพยายามอธิบายให้เห็นว่า พระเยซู ก็คือเป็นพระโพธิสัตว์องค์หนึ่ง; เรียกตามภาษาฮีบรู หรืออะไร เรียกว่า โยชาฟัท. ไปหา

เรื่องโยซาฬัตถ์อ่านดูเถอะ จะเห็นว่าเขาอธิบายว่า พระเยซูเป็นพระโพธิสัตว์องค์หนึ่ง. แต่เราไม่เอามากถึงอย่างนั้น มันเป็นการรุกร้ามากเกินไป; เพียงแต่เราจะพยายามชี้ให้เห็นว่า อุดมคติของพระเยซู เป็นอุดมคติของโพธิสัตว์ คือเห็นแก่ผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว.

ถ้าโลกนี้เชื่อพระเยซู ปฏิบัติตามพระเยซู ก็สบายอย่างยิ่ง เป็นโลกของพระศรีอาริย์ไปให้เหมือนกัน; ไม่เป็นอย่างที่กำลังเป็นอยู่นี้. เกี่ยวกับภิกษุหรือชาตานมันครอบงำโลก ทำให้มนุษย์ในโลกมีความเห็นแก่ตัวหนักขึ้น ๆ แล้วก็เลยได้เป็นอย่างนี้. **ที่จริงโลกนี้ ถ้าต้องการอุดมคติของโพธิสัตว์เป็นอย่างยิ่งกว่าสิ่งใด** ที่จะมาหยุดวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในโลกได้. เพราะฉะนั้นถ้าคุณชกเค้า ๆ นี้. ชอบอุดมคติอันนี้ก็จงเชื่อเถิดว่า เราทำได้ เราเป็นได้ แม้ในเพศฆราวาส; คือพยายามเห็นแก่ผู้อื่น ทำลายความเห็นแก่ตัว.

แม้ที่สุดแต่อุดมคติอย่างโลก ๆ ก็คืออุดมคติของการเล่นกีฬา. มันก็คล้าย *sporting - spirit* ไม่ให้เห็นแก่ตัว ให้อภัย. จะเห็นถ้าใครเป็นนักกีฬาแท้จริงคนนั้นก็เป็นผู้อยู่ในอุดมคติของโพธิสัตว์. เคียวนี้สังเกตุ ไม่เห็นมีใครเป็นนักกีฬาที่แท้จริง เป็นนักกีฬาล้อมทั้งนั้น; แม้กีฬาของมหาวิทยาลัยนั้นก็เป็นที่ฬาล้อม; เห็นแก่ตัว จนทำอันตรายกันในสนามกีฬา. ระเบิดขวดบ้าง อะระเบิดบ้าง. แล้วพวกกองเชียร์นั่นคือพวกเห็นแก่ตัวที่สุด. มีจิตใจที่กำลังเห็นแก่ตัว ไปเชียร์พวกของตัวร้อยเปอร์เซ็นต์เลย ไม่เชียร์อีกฝ่ายหนึ่งแม้สักเปอร์เซ็นต์เดียว. ฉะนั้น กองเชียร์นี้เป็นเรื่องของบิดา หรือชาตานมากกว่า คือเพิ่มการเห็นแก่ตัว หรือเห็นแก่พวกของตัว. แล้วทีนี้ตัวผู้เล่นกีฬาเองก็มีแต่ความเห็นแก่ตัว ชกต่อยกัน, แล้วคิดเอาเปรียบอย่างไม่มีความเป็นธรรม

อยู่ในใจตลอดเวลา. แต่ปากก็พูดว่าเล่นกีฬา รักษาระเบียบ รักความเป็นธรรม ; แต่ใจมันไม่เป็นเช่นนั้น. ฉะนั้นถ้าเพียงแต่ว่า **เป็นนักกีฬาที่แท้จริงเท่านั้น ก็จะเป็นอดุลยคติของโพธิสัตว์** มีโพธิสัตว์กำลังวิ่งอยู่ในสนามกีฬา; ถือว่าฝึกความเห็นแก่ผู้อื่นเห็นแก่ความถูกต้อง, ทำลายความเห็นแก่ตัวอยู่เสมอ. เห็นแก่ธรรมะ เห็นแก่ความถูกต้องนั้นแหละคือเห็นแก่ทั้งหมด ไม่ยกเว้นอะไร, แล้วทำลายความเห็นแก่ตัวเสียเรื่อย ๆ ไป ด้วยการให้อภัย ด้วยการอะไรก็ได้ แม้แต่เขาตวงเกินเราเอาเปรียบเรา เราก็ให้อภัยได้. ฉะนั้นผมอยากจะขอร้องให้ทุก ๆ องค์ ทุก ๆ คน แม้ที่ไม่ได้มานี้, ศึกษากันให้ดี ว่า**อดุลยคติของโพธิสัตว์นี้** ถ้าเป็นในทุกกรณีแก่ความเป็นอยู่ของคนในโลก คือความเห็นแก่ผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว. เมื่อไรเรามีความรู้สึกอยู่อย่างนี้ มีความปรารถนาอยู่อย่างนี้ แล้วกำลังกระทำอยู่อย่างนี้ก็เป็นพระโพธิสัตว์เมื่อนั้น เวลานั้น. จะลงสนามกีฬา ก็ลงเพื่อเป็นโพธิสัตว์กันดีกว่าที่จะเป็นกบฏผู้บงการ.

แม้ว่าเราจะศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัยก็ตาม ถัดคิดให้มันกว้างว่า เราจะเป็นมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ เพื่อประโยชน์แก่โลกเป็นส่วนรวม; ส่วนตัวเองคนเดียวล้มเสียก็ได้ ตูมเมือ ถ้าจะมี ก็ล้มเสียก็ได้ อย่าให้เอามาเป็นเรื่องสำคัญ. ทั้งเราทั้งลูกเมียของเราเนี่ย มันเพื่อประโยชน์แก่โลก อย่างนี้เรียกว่า ไม่เห็นแก่ตัว. ถ้าจะเอาแต่ความสนุกสนาน เอชชอยร่อยแต่เรื่องในครอบครัว ของตัว ก็ไม่พ้นที่จะเป็นกบฏผู้บงการชนิดหนึ่ง คือมันจะค่อย ๆ เผลอ ค่อย ๆ เผลอ เผลอจนเห็นแก่ตัวชนิดที่ดูไม่ได้. ถ้ามีอดุลยคติของโพธิสัตว์มากับครอบครัวบ้าง นั่นแหละจะเป็นครอบครัวที่ดี; ครอบครัวนั้นจะมีการดำเนินชีวิตที่ดี นำให้น่าคบถือน่าบูชา เห็นแก่เพื่อนบ้าน เห็นแก่ประเทศชาติ เห็นแก่โลกทั้งหมดสากลโลกกระทั่งสัตว์เดรัจฉานด้วย. นี่มีความเมตตาเต็มที่ได้เต็มเปี่ยมอยู่ในจิตใจ.

ถ้าหากว่าเรากำลังเป็นพ่อบ้าน – แม่เรือน หรือเป็นอะไรอยู่ก็ตาม มันไม่มีอะไรพิเศษไปกว่าเป็นเพื่อเป็นสุขกันทั้งโลก เสียผลประโยชน์ส่วนตัวได้ ในเมื่อจะเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมจริง ๆ เมื่อเห็นอยู่จริง ๆ. และนั่นแหละ ควรจะเรียกว่า “มหาบุรุษ” หรืออะไรที่สูงสุดที่แท้จริง. มหาบุรุษที่เอาเปรียบผู้อื่น เห็นแก่ตัว ชำคณได้มาก ๆ นั้นไม่ใช่มหาบุรุษ ; ว่าเอาเองตามที่มีอำนาจจะว่า จะแต่งกั๊กตัวเอง หรือว่าแต่งกั๊กขึ้นโดยบุคคลที่โง่เขลาชนิดเดียวกัน. ในโลกนี้มีคนโง่มาก ไปนิยมมหาบุรุษอย่างนั้น. มหาบุรุษจริงๆ ก็ต้องแบบของโพธิสัตว์ของพระพุทธเจ้า คือไม่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ผู้อื่น ช่วยผู้อื่น ช่วยโลก.

ที่ผมพูดนี้ ก็หมายความว่า มุ่งหมายจะให้ทุกคนเข้าใจคำว่า “โพธิสัตว์” แล้วอย่าเหวี่ยงทิ้งไปเสียไกลลิบ. ไม่รู้อยู่ที่ไหน เลยปฏิเสธเสียว่ามันไม่ใช่เรื่องของเรา มันสูงเกินไป ยุคสมัยคิดริเริ่มบ้าง บอ ๆ ของคนโบราณ ; อย่าลืมนึกอย่างนั้น. ที่แท้เป็นเรื่องที่ทุกคนจะต้องพยายาม ธรรมชาติมันก็ต้องการให้ทุกคนเป็นอย่างนั้น แล้วสถานการณ์ของโลกในปัจจุบันนี้ มันก็ต้องการให้คนเป็นอย่างนี้ เพื่อจะยุติปัญหาที่ยุ่ยากของโลกได้. ที่เขาคิดว่าจะแก้ไขกันด้วยการเมือง คับยการทูต คับยการจัดทางเศรษฐกิจ คับยอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ มันเป็นเรื่องหลบทางมาอย่างยิ่ง. มันเป็นยุคเป็นสมัย ที่โลกกำลังเป็นอย่างนี้ เรียกว่ามันหมุนมาอยู่ในราศีที่โง่เขลาทางมาอย่างยิ่ง จนได้ฆ่าฟันกัน เป็นเหมือนฆ่าเนื้อฆ่าปลา โบราณเขาว่าถึงยุคที่เรียกว่า มิคสัญญี คือไม่ยอมรับนับถือซึ่งกัน และกันว่าเป็นมนุษย์ ; ถือว่า เป็นสัตว์ตัวเล็ก ๆ จึงฆ่ามันเสียให้พินาศเลย นี่เขาเรียกว่ามิคสัญญี คือเหมือนกับฆ่าเนื้อฆ่าปลา. แต่ก่อนนี้ไม่เคยมี ที่จะฆ่ากันง่าย ๆ มาก ๆ เหมือนในสมัยนี้.

ฉะนั้นขอให้มองดูอุดมคติอันนี้ ในฐานะที่อยู่ด้วยกันกับพระราชนิพนธ์ได้ แม้ว่าจะเป็นพระราชนิพนธ์ที่ถ่ายทอดอย่างไร ก็ควรจะมุ่งหมายที่จะเป็นโพธิสัตว์; โดยไม่เข้าใจไปว่าเป็นเรื่องเห่อเหิมเกินฐานะ, ไม่เจียมตัว หรืออะไรทำนองนี้. เราไม่มองกันในเรื่องนี้ มองกันในเรื่องที่ว่าธรรมชาติ หรือพระเจ้า หรือพระธรรมอะไรก็ตาม, ต้องการให้ทุกคนถืออุดมคติอันนี้; ไม่เห็นแก่ตัวให้เห็นแก่ผู้อื่น.

ต่อไปก็จะพูดถึงเรื่องบารมีที่จะเป็นโพธิสัตว์, คำว่า “บารมี” ก็แปลว่าเครื่องมือ สำหรับข้ามไปฝั่งโน้น ก็ได้; หรือแปลว่า สิ่งที่ทำให้ความประสงค์ให้เต็ม ก็ได้; ความหมายนั้นอย่างเดียวกัน. สิ่งที่จะข้ามไปฝั่งโน้น ก็คือว่า เราต้องการที่จะไปฝั่งโน้น; สิ่งที่ทำให้ความประสงค์ให้เต็ม ก็หมายความว่า เราประสงค์อะไรแล้ว เราต้องสร้างบารมี มันจึงจะเต็มขึ้นมาได้ตามความประสงค์. แล้วความประสงค์ของมนุษย์ทั้งหมด ไม่มีอะไรดีวิเศษไปกว่า ข้ามเรื่องความทุกข์ไปเสียให้พ้น ไปสู่ฝั่งโน้นคือความไม่มีทุกข์เลย. ถือตามหลักเถรวาทคำว่า “บารมี” นั้นมีถึง ๑๐ อย่าง คือ ๑. ทาน, ๒. ศีล, ๓. เนกขัมมะ, ๔. ปัญญา ๕. วิริยะ, ๖. ชันถิ, ๗. สัจจะ, ๘. อธิฐาน, ๙. เมตตา, ๑๐. อุเบกขา.

พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีเหล่านี้แล้ว ก็ได้เป็นพระพุทธเจ้าในเวลาอันสมควร. เขาได้ให้ตัวเลขไว้อย่างน่าตกใจว่า นานสี่สงไชย แสนกัป; นับตั้งแต่พระโพธิสัตว์องค์นี้, องค์ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าที่เรานับถือกันอยู่นี้, เริ่มบำเพ็ญบารมีมา ไร้วัดสี่ สงไชย แสนกัป จึงจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว. เรื่องอย่างนี้อ่าไปพูดถึงตัวเลขที่มีหน้าตกใจจนไม่น่าเชื่อ. ถ้าจะแก้ปัญหานี้ให้ลุล่วงไปก็ใช้วิธีอย่างที่ผมใช้ : คำว่า “ชาติ” ชาติหนึ่งนั้นคือเกิดความคิดที่เป็นตัวเราครั้งหนึ่ง. ดังนั้นวันหนึ่งเรามีได้หลายสิบชาติ

หลายร้อยชาติ; ไม่ใช่ชาติเกิดมาแล้วชาติหนึ่ง เรียกว่าชาติหนึ่ง ไม่เอา
อย่างนั้น. เกิดความคิดที่เป็นตัวครั้งแรกหนึ่ง แล้วก็ดับไปครั้งแรกหนึ่ง นี่เรียกว่า
ชาติหนึ่ง; ฉะนั้นคนธรรมดาสามัญนี้ เกิดได้มาก วันหนึ่งหลายสิบครั้ง หลาย
ร้อยครั้ง, เกือบหนึ่งหลายหมื่นหลายแสน, มีหนึ่งหลายล้าน หลายโกฏิ, หลาย ๆ ปี
ก็หลายร้อยปี. คือสองร้อย แสนกว่าปีนั้นเขาเป็นว่าต้องทำมากน้อยก็แล้วกัน
ในการที่จะมีคุณธรรมเหล่านี้ครบ.

พาน ต้องฝึกฝนเรื่อย ฝึกฝนตัวเองในการที่จะให้ทาน. เก็บ ๆ
บางขณะชอบให้ทาน ขยันให้ทาน ฝึกการให้ทานนี้แหละ นำเลื่อมใส, มีศรัทธา
บ้าง ก็ให้กันขอทานเสียบ้าง ให้เพื่อนเสียบ้าง ช้อนแม่กินบ้าง; นี่ก็ความ
หมายของคำว่าพาน คือการให้เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น, ไม่ใช่เพื่อเรา. ฉะนั้น
ทานของโฆสิตีร์ ต้องถึงผลเพื่อประโยชน์ผู้อื่น ไม่ใช่แลกเอาสวรรค์มา
เหมือนนายแก่ คาแก่ ที่เขาสอนให้ทำทาน เพื่อสวรรค์ วิจารณ์.

ศีล นี่คือการบังคับตัวเอง ให้มีความเป็นระเบียบ ให้ถูกต้อง
ในความประพฤติทางวาจา ทางร่างกาย นี่ก็คือศีล, จะมีตัวเองอยู่ในระเบียบ.

เนกขัมมะ นี่คือการออกจากกามารมณ์. หมายความว่าพยายาม
ที่จะไม่ให้ตกเป็นทาสของกามารมณ์ นี่ก็เนกขัมมะ. ที่เราออกบวชเป็นพระ
เป็นแฉะอย่างนี้ ก็เรียกเป็นเนกขัมมะ. ถ้าไม่บวชอย่างพระอย่างแฉะ ก็พยายาม
โดยวิธีใดวิธีหนึ่งที่จะไม่เป็นทาสของกามารมณ์ เรื่องเพศ; อย่างนี้ก็เรียกว่า
เนกขัมมะ.

ปัญญา หมายถึงรู้สิ่งที่ควรรู้ เท่าที่ควรจะรู้ เรียกว่าปัญญา; ไม่ใช่
รู้เพื่อเจ้อ อย่างนักปรัชญา รู้แล้วใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้. ที่ว่ารู้สิ่งที่ควรรู้
ก็คือรู้เรื่องที่จะทำให้ไม่มีความทุกข์, รู้จักแก้ปัญหาของชีวิตที่เกี่ยวกับความทุกข์.

วิธี คือความพากเพียร. ความพากเพียรที่จะปฏิบัติให้ลุถึงไป
อบรมนิสัยให้มีความพากเพียร. เรามีคำว่า *ฝนทั่งให้เป็นเข็ม* นั้นมันรวบรวมอยู่ใน
บารมีของโพธิสัตว์ ไม่ยอมแพ้.

บันทึก ออทน: มันคู่กันไปกับความเพียร ถ้าไม่ทนมันเพียรต่อไป
ไม่ไหว มันเจ็บปวด; ต้องทนได้ รอได้ กอญได้.

สัจจะ ความจริงใจ นี่เข้ามาไว้ต่อท้าย. เราเคยพูดถึงพรวาส-
ธรรม เอาสัจจะมาหน้า ก็เหมือนกัน คือมันมีพร้อมกันอยู่เป็นใช้ได้. สัจจะ
ความจริงใจ, คือความจริงรวมทั้งความซื่อสัตย์. คำว่า *ความจริงใจ* ขอให้มัน
กว้างๆรอบตัวออกไป กล่าวคือ *จริงต่อตัวเอง* : จริงต่อเวลา จริงต่อหน้าที่
การงาน จริงต่ออุดมคติ อย่างนี้เรียกว่าจริงต่อตัวเอง; แล้ว *จริงต่อผู้อื่น*
นั่นแหละคือความซื่อสัตย์ ที่เราเรียกกันตามธรรมทาสามีว่า ความซื่อสัตย์ต่อ
ผู้อื่น แล้วก็ซื่อสัตย์ต่อตนเองด้วย; รวมกัน ๒ อย่างก็เป็นสัจจะ.

อธิฐาน นี่แปลว่าตั้งใจมั่น. ตั้งใจมั่น คือ ปักใจมั่น ระดมกำลังใจ
ทั้งหมดลงไปในอันนั้น เรียกว่า อธิฐาน.

เมตตา ก็ไม่ต้องอธิบายแล้ว, คือความรักผู้อื่น เหมือนกับรัก
ตัวเอง หรือยิ่งกว่าตัวเอง; มันก็ย่อมรวมไปถึงการช่วยผู้อื่นด้วย ไม่ใช่รักเฉยๆ.

อุเบกขา คือว่าทนได้ หรือว่าเฉยได้ ในเมื่อมันช่วยไม่ได้. เมื่อ
สิ่งต่างๆมันไม่เป็นไปตามความหวังของเรา เราอย่าเป็นบ้าเสียเอง. เช่นว่า
เราเลี้ยงสัตว์ไว้ด้วยความเมตตา แล้วมันเจ็บไข้ สัตว์ตัวนั้นมันจะต้องตายแน่ๆ
ตายไปต่อหน้าต่อตา อย่างนี้; ถ้าเราเป็นทุกข์เสียเอง ก็ใช้ไม่ได้, ยังไม่ใช่
กณณลาต ยังไม่ใช่โพธิสัตว์. เราก็ต้องมีอุเบกขา แก้ไขไปตามความสามารถที่จะ

แก้ไขได้. เมื่อมันยังต้องตายอีก เราก็อุเบกขาได้. ที่มันไม่ใช่เฉพาะแต่สัตว์ คือสูงขึ้นมาถึงลูก ถึงเมีย ถึงบิดามารดา ถึงใครก็ตาม ในกรณีที่เราช่วยไม่ได้ ก็ต้องอุเบกขา. คำว่าอุเบกขามีความหมายกว้างไปถึงเรื่องอื่นๆ ด้วย ที่จะต้องวางเฉยได้, มีจิตใจไม่หวั่นไหว ร้อนแรง กลอนเกล่น ไม่ล้มละลาย; นี้เรียกว่า อุเบกขา คือมองดูเฉยอยู่ได้.

นี้รวมเป็น ๑๐ อย่าง นี้เรียกว่า “บารมี” แล้วคุณไปพิจารณาดูชีวิตว่า อย่างไหนที่บรรพาสไม่ควรปฏิบัติ หรือว่าปฏิบัติไม่ได้. จะเห็นได้ว่าทุกอย่างทั้ง ๑๐ อย่างนี้ บรรพาสก็ควรปฏิบัติ ตามความสามารถ แล้วเป็นสิ่งที่สามารถปฏิบัติได้ : จะให้ท่านเอื่อเพื่อเอื่อแผ่ไป ใจกว้างนี้ มาก่อน, แล้วมีจิตตามแบบของบรรพาส. เนกขัมมะ นั้นพยายามที่จะชนะการมารมณฺ์ หลีกออกจากความบีบคั้นของการมารมณฺ์; จะทำอะไรเกี่ยวกับเรื่องเพศ ก็ทำด้วยสติปัญญา อย่าทำด้วยความลุ่มหลงการมารมณฺ์. แล้วก็มีปัญญา ความหมายนี้กว้างทั่วไปแล้ว บรรพาสก็ต้องมีปัญญาช่วยด้วย. มีวิริยะ มีความเพียร มีขันติ มีความซื่อสัตย์ มีความอธิฏฐาน ในการทำงาน; แล้วก็มีเมตตาเป็นเบื้องต้น; แล้วก็อุเบกขา ในกรณีที่เราแก้ไขไม่ได้. นี้แหละทำให้บรรพาสมีความสุขอย่างยิ่ง, เป็นบรรพาสที่น่าบูชา น่าเลื่อมใส. ถ้าผิดจากนี้ก็จะเป็นบรรพาสที่มีความทุกข์ทรมานหม่นหมอง; ทำลงไปกว่านั้นอีกก็เป็นอันตราย.

นี่ขอให้เข้าใจอรรถกถาของโพธิสัตว์ และเครื่องมือปฏิบัติให้ได้ตาม อรรถกถาเหล่านี้ ในลักษณะอย่างที่ว่ามานี้. ถ้าเราเก็บชอบคำๆ นี้ อรรถกถาอื่นนั้นก็ดูหลักอย่างนี้ได้ โดยไม่ต้องไปถือหลักอย่างอื่น; เพราะถือหลักเท่านี้มันก็พอเหมือนกัน. ถ้าปฏิบัติอยู่อย่างนี้มันก็มี *มัชฌิมาปฏิปทา*, มี *พระราชนิพนธ์* มีอะไรครบถ้วนเหมือนฉบับที่เราพูดมาแล้ว ในการที่เราควรจะทำปฏิบัติ. หัวข้อ

ธรรมะที่เราจะเอามา รวมเป็นหมวดเป็นหมู่สำหรับปฏิบัติ เราจะจัดอย่างไรก็ได้ system อันไหนก็ได้ เพราะมันเป็นไปเพื่อผลอย่างเดียวกันนั่นเอง. ในที่นี้เราใช้คำว่า “อุดมคติของโพธิสัตว์” แล้วบำเพ็ญบารมีอยู่ถึง ๑๐ อย่าง นี่ครบหมด. ในที่สุดก็จะเป็นพระพุทธเจ้า หรือเป็นอะไรก็ได้ ในจุดหมายปลายทาง; เรียกว่าเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์ครบถ้วน ทั้งที่เป็นฝ่ายตนเอง และเป็นฝ่ายผู้อื่น บำเพ็ญประโยชน์ครบถ้วน.

บัดนี้เราพูดถึงถึง พรวาส และ อุดมคติของโพธิสัตว์ ซึ่งจะค่อนข้างให้คำแนะนำไปศึกษา ด้วยจิตใจที่เป็นอิสระ ตามเหตุผลของตัวเอง. ถ้าคุณไปฟังเสียงคนทั่ว ๆ ไป เขาจะคัดค้านว่าพรวาสอย่าไปยุ่งกับอุดมคติของโพธิสัตว์; แต่ผมยืนยันว่าต้องยุ่ง. ถ้าไม่ยุ่งแล้ว โลกนี้จะทำลายลงไปโดยปริยายเสีย เป็นโลกของนรกไปเลย, เป็นนรกหมดไหม้ไปทั่วโลก. ถ้ามนุษย์มีอุดมคติของโพธิสัตว์ มันก็เป็นโลกพระศรีอารียะ คือตรงกันข้าม; เป็นโลกที่น่าอยู่. ขอให้ไปศึกษา แม้เมื่อคุณจะไปเป็นพรวาสแล้ว ก็จะต้องเกี่ยวข้องกับอุดมคตินี้.

นกกางเขนบอกหมดเวลาถึงพอกันที.

